

Zdzisław Szymański

"Z problematyki przeobrażeń społeczno-gospodarczych w Lubelskiem", red. Zbigniew Mitura, Ryszard Orłowski, Lublin 1992 : [recenzja]

Rocznik Lubelski 33-34, 142-143

1991-1992

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Z problematyki przeobrażeń społeczno-gospodarczych w Lubelskiem, pod red. Zbigniewa Mitury i Ryszarda Orłowskiego, Agencja Wydawniczo-Handlowa AD, Lublin 1992, ss. 224.

W serii wydawnictw związanych ze zbliżającą się 30. rocznicą powstania Wydziału Ekonomicznego Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie ukazała się godna uwagi pozycja *Z problematyki przeobrażeń społeczno-gospodarczych w Lubelskiem* — praca zbiorowa pod redakcją Zbigniewa Mitury i Ryszarda Orłowskiego. Wypełnia ona w poważnym stopniu lukę istniejącą w opracowaniach dotyczących najnowszych dziejów gospodarczych Lubelszczyzny. Mimo istniejącej już na ten temat dość bogatej literatury, że wystarczy wspomnieć *Dzieje Lubelszczyzny* pod red. T. Mencla czy liczne prace A. Kierka, problematyka przeobrażeń społeczno-gospodarczych zachodzących w regionie lubelskim na przestrzeni ostatnich kilkudziesięciu lat nie została jeszcze ukazana w sposób wyczerpujący.

Recenzowana praca składa się z 5 studiów autorstwa sześciu pracowników Wydziału Ekonomicznego UMCS. Jak zaznaczono we *Wstępie*, studia te, stanowiące same w sobie samodzielne opracowania, nie mają jednolitego charakteru, nie dają więc zwartego i syntetycznego ujęcia całości procesów społeczno-ekonomicznych na badanym terytorium. Stanowi to niewątpliwie ujemną stronę całości pracy. Analiza treści poszczególnych opracowań pozwala jednak dostrzec również pozytywne strony takiej koncepcji wydawnictwa. Wyniki badań jednych autorów są bowiem dla uważnego czytelnika narzędziem weryfikacji rezultatów badawczych innych. Uwiarygodnia to niewątpliwie stawiane w tych pracach tezy, daje im większą wartość naukową.

Pomimo braku wewnętrznej korelacji, poszczególne studia recenzowanej pracy uszeregowane zostały w logiczny ciąg myślowy. Pracę otwiera więc opracowanie Urszuli Wich *Propozycja delimitacji regionu lubelskiego dla potrzeb podziału administracyjnego Polski*. Różni się ono od pozostałych studiów zarówno horyzontem czasowym (autorka objęła swymi badaniami lata 1986/1987, cechującą się względną stabilnością układów przestrzennych), jak i stawianymi celami, i w ślad za tym stosowanymi metodami badawczymi.

Jako główny cel swej pracy U. Wich postawiła ukazanie i udokumentowanie regionotwórczej roli Lublina jako największego ośrodka miejskiego w międzyrzeczu Wisły i Bugu. Rolę tę autorka rozpatruje w aspekcie trzech rodzajów usług wyższego rzędu, świadczonych przez miasto: szkolnictwa wyższego, szpitali klinicznych i specjalistycznych oraz teatrów profesjonalnych. Na podstawie przeprowadzonych badań formułuje tezę, że regionalna rola miasta Lublina najbardziej zaznacza się w kulturze teatralnej, następnie w zakresie specjalistycznej służby zdrowia. W dziedzinie szkolnictwa wyższego uwidacznia się natomiast rosnące jego znaczenie ponadregionalne, co oznacza, że miasto, spełniając funkcje centralne wobec własnego regionu, równocześnie ewoluuje w kierunku specjalizacji w układzie krajowym.

Cztery pozostałe prace dotyczą zagadnień społeczno-gospodarczych Lubelskiego od roku 1918 do schyłku lat 80. (nieco inne ramy czasowe ma praca R. Orłowskiego), obejmują więc zarówno dwudziestolecie międzywojenne, jak i okres z górą ponad czterdziestu lat Polski Ludowej.

Pierwsza z tych czterech prac, autorstwa Zbigniewa Mitury *Przeobrażenia w strukturze społeczno-gospodarczej regionu lubelskiego*, traktuje o całości zagadnień życia społeczno-gospodarczego w Lubelskiem, ma więc charakter bardziej syntetyczny, niejako wprowadzający do trzech pozostałych studiów. Te ostatnie dotyczą poszczególnych zagadnień, są to więc raczej opracowania typu monograficznego. I tak, praca autorstwa niespodziewanie zmarłego Tadeusza Mazura i Adeli Zalewy *Przemiany demograficzne Lubelszczyzny w latach 1918—1988*, będąca najobszerniejszym opracowaniem prezentowanej książki, dotyczy całego wachlarza problemów demograficznych: stanu, dynamiki i struktury demograficznej ludności, ruchu naturalnego i ruchu wędrownego. Daje ona solidną podstawę do weryfikacji tez zawartych w opracowaniu poprzedzającym i w następnych. Ostatnie prace dotyczą przeobrażeń w dwóch podstawowych działach produkcji materialnej — rolnictwie i przemyśle. Są to: *Możliwości i bariery rozwoju rolnictwa Lubelszczyzny w latach 1918—1989*, autorstwa Jana Zalewy, i *Z dziejów przemysłu w Lubelskiem w latach 1918—1974*, pióra zasłużonego badacza dziejów gospodarczych Lubelszczyzny Ryszarda Orłowskiego. Wbrew sugestii zawartej w tytule, ostatnia praca nie ogranicza się do ukazania stanu i rozwoju przemysłu w Lubelskiem w okresie II Rzeczypospolitej

i po II wojnie światowej, lecz w części pierwszej prezentuje także jego wcześniejsze tradycje, sięgające na tym obszarze ziem polskich XVII w. (dobra Ordynacji Zamojskiej).

We wszystkich czterech pracach przewija się teza, że wysiłki czynione przez kilkadziesiąt lat, od momentu odzyskania niepodległości w roku 1918, nie doprowadziły do zniwelowania dysproporcji w poziomie rozwoju cywilizacyjnego między Lubelskiem a całością Polski.

Tempo rozwoju przemysłu w Lubelskiem w latach 1950—1970, co konstatują zarówno Z. Mitura jak i R. Orłowski, było wprawdzie wyższe niż przeciętnie w kraju, fakt ten nie przeobraził jednak oblicza regionu. Lubelskie posiada nadal strukturę produktu globalnego typową dla obszarów słabo uprzemysłowionych. Z taką konkluzją korelują wnioski, do jakich doszli T. Mazur i A. Zalewa. Według ich badań, względny przyrost ludności w województwie lubelskim w latach 1950—1974 (20,8%) i średnioroczne tempo wzrostu (0,7%) były prawie dwukrotnie niższe w porównaniu z ogólnym wzrostem liczby ludności Polski. Zjawisko to T. Mazur i A. Zalewa tłumaczą ujemnym saldem migracji zewnętrznych. Ich zdaniem, począwszy od roku 1950 główny motyw migracji związany był z procesem uprzemysławiania i urbanizacji kraju. Wolno sądzić (czego nie akcentują autorzy), że w Lubelskiem omawiane procesy były za słabe jak na potrzeby zacofanego regionu, nie było więc szans na wchłonięcie nadwyżek rąk do pracy.

Pesymistycznie na tle sytuacji kraju rysują się perspektywy rolnictwa Lubelszczyzny. J. Zalewa do najbardziej negatywnych zjawisk w rolnictwie makroregionu środkowowschodniego zalicza wyludnianie się wsi (w latach 1976—1988 ze wsi czterech województw tegoż makroregionu wyemigrowało per saldo 177,8 tys. osób), a w konsekwencji demograficzne starzenie ludności wiejskiej i defeminizację zawodu rolnika. Na tle przedstawionych procesów zrozumiałą staje się szybki postęp urbanizacji makroregionu środkowowschodniego, odnotowany w opracowaniu T. Mazura i A. Zalewy. Autorzy ci piszą, że w latach 1975—1988 współczynnik urbanizacji w kraju wzrósł o 7,9%, podczas gdy w tymże makroregionie o 23,3%, przy czym najwyższy był w trzech nowo utworzonych województwach typowo rolniczych: zamojskim 40,5%, białskopodlaskim 35,8% i chełmskim 26,4%.

Książka *Z problematyki przeobrażeń społeczno-gospodarczych w Lubelskiem* nie jest wolna od wad. W niektórych jej studiach daje się zauważyć nadmierne preferowanie metod empirycznych, unikanie generalizacji, stawiania bardziej ogólnych tez. W większości przypadków autorzy ograniczają metodę porównawczą do zestawiania zmian zachodzących w strukturze społeczno-gospodarczej Lubelszczyzny z analogicznymi zmianami w skali całego kraju, brak jest natomiast takich porównań z innymi regionami, np. wyżej rozwiniętymi, czy też o podobnym stopniu zacofania. Pomimo tych mankamentów recenzowana praca stanowi nie tylko cenną pozycję dla miłośników tego regionu Polski, lecz spełnia również ważną funkcję poznawczą i praktyczną. Wszystkie jej komponenty dostarczają bowiem obfitego i rzetelnego materiału faktograficzno-statystycznego, umożliwiającego dokonanie obiektywnej oceny wielorakich stron dotychczasowego rozwoju tej części ziem polskich. Mogą też być pomocne w opracowaniu nowej strategii aktywizacji tego zapóźnionego w rozwoju cywilizacyjnym obszaru Polski.

Zdzisław Szymański